

Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі: матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Лисичанськ 27 лютого 2017 р.) . –
Лисичанськ: ФОП Пронькіна К.В. – 2017. – С. 184-187

Севаст'янова Олена Анатоліївна

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Старобільськ

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Характер та динаміка соціальних, економічних, політичних та культурних перетворень, що відбуваються останнім часом в Україні, визначають специфіку розвитку та впливу різних соціальних груп, що складають сучасне українське суспільство. Процеси ідентифікації, самовизначення, встановлення оптимальних взаємозв'язків із соціумом, позитивних впливів на визначення стратегічних та тактичних цілей та дій по їх досягненню знаходяться ще в досить аморфному стані і вирізняються непослідовністю, нелогічністю та емоційністю майже у всіх соціальних груп. Повністю це стосується студентства як специфічної соціальної групи.

Проблема сутності суб'єктності індивіда є предметом розгляду у психології (К.А. Абульханова-Славська, А.М.Леонт'єв, А.В. Брушлинський та ін.) та філософії. У філософській та психологічній літературі суб'єкт визначається як носій предметно-практичної діяльності та пізнання. При цьому зауважується, що суб'єкт є носієм практичної і теоретичної діяльності в тій мірі, в якій він включається через свою активність до процесу перетворення й пізнання оточуючої дійсності. І в філософії і в психології суб'єкт характеризується наявністю свідомості, самосвідомості (тобто переживанням власного „Я”). Свідомість – це відображаюча здібність діючого, активного суб'єкта. У свідомості суб'єкта на основі динаміки діяльності, зміни її задач, подій відображається спосіб його дій [1, 161]. Свідомість – це відтворення людиною ідеального образу своєї діяльності та ідеального представництва у ній

позиції інших людей. Свідомість – рефлексія суб'єктом дійсності, своєї діяльності, самої себе. Саме у ході рефлексії суб'єкт формує й розвиває свої цілі (які можуть бути тільки усвідомленими), тобто, цілі діяльності, спілкування, споглядання та інших видів активності [2, 20]. За найбільш загальним визначенням, рефлексія – це така специфічна особливість, яка дозволяє людині зробити свої думки, емоційні стани, дії та відношення, себе самою предметом спеціального розгляду (аналізу та оцінки) й практичного перетворення [4, 78].

О.В. Брушлинський, який спеціально аналізував категорію суб'єкта у психологічній науці, підкреслював, що „трактування людини як суб'єкта допомагає цілісно, системно розкрити її специфічну активність у всіх взаємодіях зі світом. По мірі дорослішання у житті людини все більше місця займають саморозвиток, самовиховання, самоформування і відповідно більша питома вага належить внутрішнім умовам, через які тільки і діють зовнішні причини, впливи тощо” [3, 4].

Таким чином, ми бачимо, що розуміння суб'єкта в філософії і психології пов'язується з наділенням людського індивіда такими якостями, як активність, самостійність, уміння здійснювати різноманітні форми предметно-практичної діяльності.

Як зауважують ряд авторів (К.А. Абульханова-Славська, О.М. Леонтьєв та ін.), цінність діяльності для особистості пов'язана перш за все з можливостями самовиразу, застосування своїх здібностей, з можливостями творчості. На нашу думку, прагнення виразити себе в діяльності, в професії – основна потреба особистості як суб'єкта, відмінна від окремих і конкретних мотивів.

Великий інтерес в плані визначення сутнісних характеристик суб'єктності являє собою особистість студента, по-перше тому, що студентство становить собою особливу соціальну групу. Отже, суб'єктність у студентів повинна теж мати певні особливості. По-друге, студентство є резервом національних інтелектуальних, політичних, культурних, бізнесових еліт. Тому дуже

актуальною задачею, на наш погляд, є визначення особливостей суб'єктності сучасного студента та специфіки її формування в умовах вищого навчального закладу. Але це питання ще недостатньо висвітлено у психолого-педагогічній науковій літературі.

Метою даної статті є визначення особливостей суб'єктності студента, як представника особливої соціальної групи, а також основних чинників формування цієї якості особистості в умовах сучасного ВНЗ.

Стати суб'єктом певної діяльності – означає освоїти цю діяльність у всіх її можливих формах, набути здатність до її здійснення у стандартних ситуаціях і творчого застосування принципів цієї діяльності у нестандартних, непередбачених обставинах. Для людини як суб'єкта діяльності дуже важливим є позитивне власне ставлення до цієї діяльності.

Все це напряму стосується до студента як до людини, головною функцією якої є оволодіння знаннями, уміннями, навиками певної професії, формування в себе необхідних для функціонування в цій професії психологічних якостей. Тому становлення студента як суб'єкта діяльності має не тільки загально філософське, психологічне значення, але й повинно стати предметом пильної уваги держави, як один з важливих чинників зростання її майбутнього добробуту.

Студент як людина певного віку і як особистість може бути схарактеризований з декількох боків:

1) *із біологічного боку*, який включає тип вищої нервової діяльності, безумовні рефлекси, інстинкти, фізичну силу, статуру, риси обличчя, колір шкіри тощо.

2) *із психологічного боку*, що являє собою єдність психологічних процесів, станів і властивостей особистості. Головне в цьому аспекті – психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності) від яких залежить протікання психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних утворень. Але, вивчаючи конкретного студента, треба враховувати його індивідуальні особливості протікання психічних процесів і

станів і використовувати це знання для оптимізації становлення його суб'єктності.

3) *із соціального боку*, у якому втілюються соціальні відносини, якості, що породжуються приналежністю студента до певної соціальної групи, національності тощо. Ці знання також можна використати для поліпшення умов протікання процесу суб'єктивізації особистості студента.

Для студентського віку характерні найменші величини латентного періоду реакцій на прості, комбіновані і словесні сигнали, оптимум абсолютної і різницевої чутливості аналізаторів, найбільша пластичність в утворенні складних психомоторних і інших навичок. Порівняно з іншими в цьому віці відзначається найвища швидкість оперативної пам'яті і переключення уваги, рішення вербально-логічних завдань тощо. Таким чином, студентський вік характерний досягненням найвищих, „пікових” результатів, що базуються на всіх попередніх процесах біологічного, психологічного, соціального розвитку.

Цей вік також є періодом найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру. Дуже важливо, що саме в цей період людина оволодіває повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійних, побутових тощо. З цим періодом пов'язаний початок економічної самостійності, тобто включення людини у самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії і створення власної сім'ї. Перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій супроводжуються в студентському віці інтенсивним формуванням спеціальних здібностей, потрібних для ефективного виконання майбутніх професійних функцій, тобто професійної суб'єктивізації.

Характерною рисою морального розвитку в цей період є посилення свідомих мотивів поведінки. Студент відрізняється від учня старших класів більшою цілеспрямованістю, рішучістю, самостійністю, ініціативою, умінням володіти собою. У студентів більш підвищений інтерес до моральних проблем (обов'язку, сенсу життя, любові тощо).

Студентський вік, за твердженням багатьох психологів є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини. Вища освіта здійснює значний вплив на психіку молодого людини, розвиток її особистості. По-перше, значно підвищується самооцінка молодого людини, по-друге, сама атмосфера вищого навчального закладу здійснює могутній вплив на розвиток духовних, моральних, розумових якостей особистості, по-третє, професійне самовизначення та суб'єктивація значно знижують тривожність та невпевненість у майбутньому, що характерно для старшого шкільного віку, по-четверте, значне розширення кола соціальної комунікації збагачує молоду людину соціальним досвідом та створює фундамент подальшого професійного та загальнокультурного розвитку, закладає базу для її подальшого функціонування в суспільстві як суб'єкта професійної, громадської, культурної діяльності.

Всі ці чинники визначають спрямованість процесу суб'єктивації студента, формують склад мислення, що характеризує професійну визначеність особистості.

Різкий злам багаторічного звичного робочого динамічного стереотипу минулого учня після вступу до вищого навчального закладу може призвести до негативних наслідків (низької успішності, труднощів у спілкуванні, нервових зривів і стресових реакцій). Але це залежить від індивідуальних особливостей розвитку суб'єктності того чи іншого студента. Знання цих особливостей необхідно при побудові індивідуальних програм виховання та розвитку майбутніх фахівців, для уникнення дезадаптаційного синдрому.

В процесі суб'єктивації студента повинні бути створені ситуації актуального проживання (переживання) перспективи розвитку і росту. Студентське буття повинно здійснюватися перш за все як подія у всій її унікальності і підсилюватися прагненням і бажанням навчитися багато чому свідомо і самостійно. Якщо у студента не відбувається зародження сенсу учіння як цінності, то він не формується як суб'єкт освітньої діяльності, а в подальшому не сформується як суб'єкт професійної діяльності.

Студент не тільки відтворює знання та уміння, але й актуалізує здатність до набуття знань і акумуляції їх для подальшого професійного використання. Тому освітня діяльність студента протікає як сходження від абстрактного, узагальненого розуміння до певної конкретної дії. Центральне місце у ній займає продуктивна спільна колективно розподілена діяльність, завдяки якій відбувається „народження” студента як суб’єкта різного рівня освітньої діяльності – індивідуальної чи колективної, в процесі якої спостерігається „нарощування” його суб’єктності на основі формування уміння ставити та реалізовувати різноманітні цілі освіти.

У студентів молодших курсів інтенсивно формується „ціль-образ” у складі професійно значимої особистісної властивості (цілеутворення). Ця якість в подальшому створює умови для формування професійної самосвідомості, рефлексії, самостійності, самодіяльності і призводить до розвитку „цілі-задачі” (цілепокладання) [6].

Основними характеристиками особистості, у якій сформована „ціль-образ”, є самостійність, конструктивна самодіяльність, відкритість до прояву почуттів, емпатійні тенденції. Прагнення студентів до професійно-особистісного саморозвитку вказаних якостей в подальшому еволюціонує в культуру фахівця, в його професійну суб’єктність. Саморозвиток особистості студента є результатом його розвитку як суб’єкта освітньої діяльності, в якій від ступеня цілеспрямованого включення студента у процес спільної діяльності з іншими суб’єктами (викладачами, студентами) залежить динаміка розвитку професійно значимих якостей особистості.

Розвиток студента як суб’єкта освітньої діяльності відбувається в складі студентської групи, у якій суб’єкти освітньої діяльності здатні самостійно ставити конструктивні цілі та визначати етичні задачі їх досягнення. Студенти молодших курсів на основі академічної освітньої діяльності проходять розвиток від суб’єктів індивідуальної діяльності до суб’єкта колективної діяльності.

Мова йде не стільки про адаптацію до умов навчання у ВНЗ, скільки про опосередковане „підключення” студента до різних форм життєдіяльності вищого навчального закладу.

У певному сенсі початок четвертого курсу є періодом переходу цілей-образів у цілі-задачі. Цей перехід визначає хід суб’єктивації студента, яка відбувається завдяки тому, що він як суб’єкт освітньої діяльності самостійно включається до процесу професійного становлення на основі критичного засвоєння знань та досвіду. Тому під суб’єктивацією у вищій освіті слід розуміти сформованість стану готовності діяти свідомо конструктивно, самостійно та етично самодіяльно.

Отже, аналіз показує, що процес становлення студента як суб’єкта діяльності є досить складним, але й дуже важливим. Цей процес відображає рівень активності майбутнього фахівця, його відповідальності, вибірковості, конструктивності, ставлення до себе, виявлення професійно значущих особистісних якостей.

Специфічною особливістю суб’єктивації студента є те, що вона проходить через становлення його як суб’єкта навчальної діяльності, як головної сфери діяльності майбутнього фахівця. Професійна-педагогічна підготовка студентської молоді передбачає формування власної професійної діяльності та суспільного життя, в цілому. Таке ключове завдання стоїть на сьогодні перед системою вищої освіти в Україні.

Тому, ми вважаємо, що найближчі перспективи подальшого дослідження потребують порівняльний аналіз особливостей суб’єктивації студентів гуманітарного та технічного профілів, як представників значною мірою різних типів мислення; з’ясування взаємозв’язку окремих особистісних, професійних і суб’єктних властивостей сучасного фахівця.

Список використаної літератури

1.Абульханова-Славская К.А. Принцип субъекта в философско-психологической концепции С.Л.Рубинштейна // Сергей Леонидович Рубинштейн: Очерки, воспоминания, материалы к 100-летию со дня рождения.

– М.: Наука, 1989. – С.175-200 **2. Брушлинский А.В.** Субъект: мышление, учение, воображение. / А.В.Брушлинский. – М.: Изд-во „Институт практической психологии”; Воронеж: НПО „Модэк”, 1996. – 392 с. **3. Брушлинский А.В.** Проблема субъекта в психологической науке (статья первая) // Психологический журнал. – 1991. – Т.12. - №6. – С. 3-10. **4. Слободчиков В.И.** Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. / В.И.Слободчиков., Е.И.Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с. **5. Ягупов В.В.** Суб’єктність як основна детермінанта неперервної освіти людини // Проблеми освіти: Науково-метод.зб. / Кол.авт. – К.: Наук.-метод.центр вищої освіти, 2002. – Вип.27. – С.160-170 **6. Якунин В.А.** Педагогическая психология: учеб. пособие. 2-е изд. / В.А.Якунин. – СПб., 2000. – 349 с.